

SFWF-rapport 1998

FRÅN FÖRTROENDEKRIS TILL UTVECKLING

-Sammanställning av samtal och seminarier-

Projektgruppen "konflikthantering"

Nedanstående rapport bygger på en sammanställning av samtal under flera riksstämmor, där alla närvarande SFWF-delegater deltagit, samt på seminarier i SFWF's regi. I de arbetsgruppsmöten som varit inriktade på utformandet av sammanställningen och av breven till skolorna har följande SFWF-delegater deltagit:

Anna-Lena Berglund,	Umeå Waldorfskola
Birna Björnsdóttir,	Martinaskolan, Göteborg
Peter Bothén,	Martinskolan, Stockholm
Göran Ekblad,	Kalmar Waldorfskola
Jill Fors,	Kristofferskolan, Stockholm
Karin Högquist,	Rudolf Steinerskolan i Norrköping
Karin Lindeberg,	Martinskolan, Stockholm
Anne Möller-Petersen,	Söderköpings Waldorfskola
Jörgen Nissen,	Waldorfskolan i Linköping
Camilla Ribberfalk,	Rudolf Steinerskolan i Norrköping
Magdalena Snell,	Garpenberg
Vibeke Sohlberg,	Orust Waldorfskola
Araxi Ablahad-Tadaros,	Johannaskolan, Örebro
Isa Lilja Tibbling,	Örjanskolan, Järna
Anna-Lena Wennberg,	Umeå Waldorfskola

INLEDNING

Under samtal på en rad SFWF-riksstämmor och seminarier med inbjudna gästföreläsare har problem- och konfliktsituationer belysts av waldorfföräldrar ur många olika aspekter. SFWF's roll som nätverk med föräldrar från olika skolor har visat sig mycket värdefull. Vi har försökt att identifiera och definiera återkommande mönster, samt i samtal och seminarier försökt klarlägga bilden av våra skolors vanligaste konflikter och deras ursprung.

Den följande texten är ett försök till sammanfattning av samtal på riksstämmor på Örjansskolan 14/9 1996, Rudolf Steinerskolan i Norrköping 9/11 1996, Linnéaskolan i Växjö 8/2 1997, Umeå waldorfskola 20/9 och Martinskolan i Stockholm 8/11 1997. Något är också hämtat från temadagar och seminarier anordnade i regi av SFWF under 1995, 1996 och 1997 samt från sommarmötet om "tonåringar och deras identitetsutveckling" på Örjansskolan med bl.a. Lars Åsbrink i Järna den 14-1/6 1997. Dessa seminarier gav mycket värdefull kunskap. Delar av texten kommer från den litteratur som finns med på litteraturlistan

Goda relationer är en förutsättning för ett gott arbete i skolan. Så upplever vi också för det mesta relationerna mellan elever, lärare och föräldrar som goda. Men ibland sätts samspelet på prov och problem kan uppstå. Av någon anledning sviktar förtroendet mellan berörda parter och problemen kan under vissa omständigheter växa och fördjupas till konflikter. Konfliktsituationer som inte hanteras kan i svåra fall verka helt förlamande på arbetet i skolan. Med kunskaper om en riktig hantering av svårigheterna behöver de inte bli övermäktiga.

Högre ambitioner, större svårigheter?

Waldorfskolan vill ge eleverna något mer än en ren kunskapsförmedling. Människoblivandet, människodanandet är centralt i waldorfpedagogiken. Waldorfpedagogiken sätter människan i centrum och bejakar en inre andlig kärna, vilket också skapar förväntningar. De flesta föräldrar har högre förväntningar på waldorfskolan än vad de skulle ha haft på den kommunala grundskolan. Men föräldraskaran är i sig mycket heterogen. Vissa föräldrar kan ha mycket höga förväntningar, men det finns också andra som inte vet så mycket om waldorfpedagogik. Föräldrar kan vara experter inom olika områden, kan vara starka och verbala, men det finns även motsatsen. Detta kan ge upphov till kulturkrockar som i sin tur kan ge upphov till konflikter, men som också kan bli till något positivt om vi vill vidga vår horisont.

Skolans platta organisation utan självklar ledare bottnar i en uppfattning om den myndiga människan som samverkar i en jämbördig kollegial arbetsgemenskap. Denna goda ambition ställer ökade krav på tydlighet. Den ger också utrymme för maktspel som skulle hållits tillbaka i en mer hierarkisk organisation. Ansvarförhållandena mellan olika organ kan bli och har också visat sig vara mycket oklara. Det är vanligt att föräldrar ingår i skolornas inre organisation, i styrelser och arbetsgrupper och i detta sammanhang har också frågor om ansvar och sekretess uppkommit.

Elever i waldorfskolan kan känna sig speciella och annorlunda och mer utsatta än barn som går i den kommunala skolan. Dessa känslor kan ge utlopp i problemreaktioner som kan vara nog så svåra att hantera för föräldrar och lärare.

Olika svårigheter i olika klasser

Under de första skolåren:

De allra första åren brukar vara oproblematiske. Men redan i 3:e klass kan föräldrar bli besvikna på undervisningen. Det gäller särskilt för barn som längtar efter intellektuell kunskap, de kanske kommer från en intellektuell miljö eller ser mycket på TV. De kan också vara så att föräldrarna inte är tillräckligt insatta i waldorfpedagogiken.

Tonåringarna:

Svårigheter uppstår ofta i klasserna 5-6-7. Barnen är på väg in i puberteten, är tonåringar på väg ut i världen. Ungdomar i tonåren är ofta påfrestande för föräldrar och lärare. Tonåren är en tid av stora omvälvningar och identitetssökande, och deras känsloliv svallar och går i vågor. Utagerande elever blir ännu mer utagerade, tysta elever ännu tystare. Tonåringen genomskådar vuxenvärlden, vilket kan vara mycket smärtsamt för alla parter. Tonårsbarn kräver mer än andra barn. Den kroppsliga förvandlingen leder till både en inre och yttre oro. Ser föräldrarna detta? Ser lärarna detta?

Puberteten inträffar tidigare nu, men den själsliga mognaden tycks komma senare även om kroppen mognar tidigt. Med en förskjuten själslig och kroppslig mognad följer också att den sociala mognaden kommer senare. Många föräldrar väljer waldorfskolan i förhoppningen att man där vill se till att inte barnet tvingas in i en för tidig vuxenhet som de egentligen inte är mogna för. Även utvecklingen i samhället gör det svårare att vara naturligt barnlig.

Samtidigt kan det också vara så att om det intellektuella kommer för sent in så får barnens frågor inga svar och detta kan förstärka deras oro. Å ena sidan är behovet av vuxenkontakter viktigt, samtidigt som tonåringen å andra sidan vill släppa beroendet till de vuxna.

KONFLIKTHANTERING

Konflikter - ett naturligt inslag i en levande skola

Det blir problem i mellanmänskliga relationer, det är inget konstigt med det. Det blir det i alla sociala sammanhang. Men med inställningen att problem är svaghetstecken och bör döljas kan problem eller konflikter växa till ohanterlighet. Rätt hanterade kan konflikter däremot vara positiva i den bemärkelsen att de ger oss möjlighet att utvecklas och förändras tillsammans. De kan också hjälpa oss att vidga horisonten, flytta fram positionerna - om så är fallet kan konflikter vara utvecklande. Om rädsla, behov av makt eller känsla av maktlöshet tar överhanden blir positionerna än mer låsta. Det viktigaste är att det råder ett öppet samtalsklimat i skolan och att det finns en vilja att se konflikter som en del av en utvecklingsprocess. Lite tillspetsat sagt: en skola utan konflikter är en död skola.

Handlingsplan

De erfarenheter som finns från olika skolor visar att det ibland saknas tillräcklig kunskap och organisatorisk och personlig beredskap att hantera uppkomna situationer på ett konstruktivt sätt. Det saknas personer med övergripande ansvar som samtidigt har befogenhet att ta itu med problem som annars kan lamslå verksamheten. I värsta fall finns det ingen för alla självklar instans på skolan som tar tag i problemen, varken för föräldrar, kollegor eller elever.

Idén väcktes därför inom SFWF att skolorna skulle kunna ha en tydlig handlingsplan där det skulle kunna finnas riktlinjer och förhållningssätt som gäller för alla i skolan. Både som ledstjärna i olika situationer som uppkommer, men också till att lyfta fram förebyggande metoder. Föräldrar och lärare skulle tillsammans kunna utforma handlingsplanen.

Låt inte tiden gå!

Det är viktigt att ta tag i situationer snabbt, på ett tidigt stadium. Det är en entydig uppfattning som har framkommit både av många föräldrars erfarenheter och i våra seminarier om konflikthantering. Att förekomma en förvärrad kris genom att tidigt identifiera problemen och ta tag i situationen är nödvändigt för en positiv utveckling. Det är också viktigt med en tydlig ansvars- och befogenhetsfördelning, så att man på skolan vet vem som under läsåret är utsedd att hantera olika situationer.

Öppenhet och kommunikation

Öppenhet och direkthet, i rätt sammanhang är oftast det bästa. Det är bättre att benämna än att förtiga eller gå och bära på det som är svårt. Öppen kommunikation och samtal är viktigt. Tydlighet är viktigt, att inte behöva gissa och tro. Anonymitet är ofta ett problem. Att prata om, bakom ryggen, på varandra har en destruktiv inverkan på det sociala klimatet i skolan. Skvaller ger en snedvriden bild och kan skapa felaktiga och konstiga förväntningar. Att leta syndabockar och fördöma skapar antipati och gör att folk mår dåligt. En löpeld av skvaller kan sätta en hel skola i gungning.

Ibland kan ett samtal med någon annan ge bekräftelse på det som hitintills bara varit aningar eller en signal om något som inte är bra. En bekräftelse som kan behövas för att kunna sätta ord på det som innan har varit en känsla. Men det är viktigt att inte låta det stanna där utan gå vidare på rätt sätt så att situationen kan få en konstruktiv utveckling.

Att kunna ge stöd

Även lärare kan känna sig angripna av föräldrar och det är därför viktigt att kunna stötta läraren även om man är kritisk. Men detta förutsätter att man har någonstans att gå med sin kritik, att det finns ett forum där sakfrågor kan behandlas. Här spelar föräldraföreningen en roll som mötesplats, men också att skolans organisation är så tydlig att föräldrar och elever vet vem/vilka som är ansvariga för att kritiken tas omhand.

Enskilda elever och föräldrar kan också känna sig utsatta gentemot lärare eller kollegiet och behöver också stöd i sin situation. I relationerna mellan lärare-elever-föräldrar kan situationer uppstå som berör oss så att vi känner oss utsatta och vår sårbarhet kommer till ytan. Osäkerhet gör att det negativa vill ta överhanden och vi glömmer det positiva. Olika former av stöd kan återskapa balansen mellan det positiva och det som är negativt. Det är viktigt att alla vet vem som för tillfället är ansvarig person eller grupp med mandat att ta itu med svårigheter.

Vem vänder man sig till?

Om det är något som inte verkar stå rätt till, om man är missnöjd eller tycker något är fel, är det bevisligen ofta svårt att veta vem man ska vända sig till. Tiden går och missnöjet kanske växer, ibland hos flera personer som känner samma sak. Det behövs därför en första instans dit man med förtroende kan vända sig. Genom att formulera en organisationsplan och en handlingsplan blir det tydligt vart och till vem man ska vända sig i olika typer av ärenden. Oftast är klassläraren den första naturliga kontakten. Denna kontakt kan sedan leda vidare åt

olika håll. Den första instansen har ett klart och tydligt ansvar att föra frågan vidare på ett lämpligt sätt. En vanlig erfarenhet som har kommit fram i samtalen är att saker stannar upp, att frågor inte förs vidare, att en så kallad gråzon blir märkbar, en dimma där allt liksom försvinner för att sedan i värsta fall dyka upp som skvaller eller menande blickar.

Stödkollegium-Elevvårdsgrupp

På skolorna finns ofta redan organ som är till för att ta hand om pedagogiska problem. Här skulle skolorna kunna lära av varandras erfarenheter. I handlingsplanen skulle de olika organens funktioner på skolan kunna förklaras, helst i en broschyr/folder som kommer ut på nytt varje år med aktuella uppgifter.

På skolorna finns oftast stödkollegium eller elevvårdsgrupp som träder in om exempelvis en elev kommer i svårigheter. Vilka som ingår där varierar mellan olika skolor. Det kan vara lärare, skolsköterska, skolläkare, kurator och skolpsykolog. Det finns många resurser till specialundervisning i waldorfskolan som exempelvis läkeurytmi, målningsterapi och olika former av hantverk.

Förtroendegrupp

Det är vanligt att skolorna har en förtroendegrupp som tar sig an konflikter eller andra problemsituationer. Det finns både goda och dåliga erfarenheter av dessa förtroendegrupper. I de allra flesta fall har gruppen inget beslutsmandat utan har funktionen att försöka få olika parter att bli överens. Den kan dock inte tvinga någon att delta i samtalen, vilket kan upplevas som frustrerande av den part som kommer. Det har visat sig vara svårt och problematiskt för förtroendegruppens medlemmar att ej få lösa själva problemet och att man inte alltid vet till vilken instans en del frågor av principiell eller rättslig karaktär skall hänföras. Gruppen fungerar också dåligt när den blir en del av konflikten genom personliga bindningar och ställningstaganden för eller emot. En viss flexibilitet i sammansättningen av gruppen beroende av den aktuella situationen kan därför vara bra för att gruppen ska stå så fri som möjligt och samtidigt ha föräldrarnas och lärarnas fulla förtroende.

Förtroendegruppernas ställning på skolorna har diskuterats mycket i våra samtal. Det kan finnas en risk att gruppens arbete känns meningslöst om gruppens förslag inte når fram till de som är berörda. Att förtroendegrupperna behöver en egen identitet och självständig ställning tycks vara värdefullt för att gruppens arbete skall bli fruktbart.

Vi har också konstaterat, att när skolan har en tydlig organisation där alla vet vem som har övergripande ansvar för pedagogiska eller mer rättsliga frågor, så får förtroendegrupperna mindre att göra därför att man då kan vända sig direkt till den grupp som har ansvar för frågan och som också kan besluta.

Ett engagemang i en förtroendegrupp kan vara krävande. Seminarier och kursdagar med olika teman där man får ta del av varandras erfarenheter kan ge förtroendegrupperna ett lyft. Det är orimligt att bara kräva att de som sitter i förtroendegrupperna skall klara att lösa svåra situationer utan ge dem någon näring eller utbildning för att klara uppdraget.

Ett skiljedomsförfarande är en variant till förtroendegruppen. Var och en av kontrahenterna väljer en ställföreträdare. De två valda ställföreträdarna utser i sin tur ytterligare en person, och det är dessa tre som har förtroendet att lösa ärendet.

Tystnadsplikt

Tystnadsplikt gäller för alla verksamma i skolan. Det bör också finnas en sekretessförbindelse som alla medarbetare och mandatgruppsledamöter i skolan har undertecknat. Tystnadsplikten är reglerad på olika sätt beroende på verksamhetens och anställningens form. Skolverksamheten regleras av skollagen, kapitel 9, 16§. Barnomsorgen omfattas av socialtjänstlagen som reglerar tystnadsplikt inom barnomsorg. Skolhälsovården har sin egen

sekretess. Begreppet *sekretesskrets* och vad det innebär, verkar också vara obekant på många skolor.

Ibland kan tystnadsplikten användas negativt, som en del i att låsa konflikten och slippa ta de nödvändiga steg och kontakter som kan behövas för att komma vidare. Det är viktigt att klargörande information ges av skolans ledning i förekommande fall, så att ryktesspridning och desinformation undviks. Det bör också här påpekas att man alltid får tala väl om någon, sekretessen gäller ju sådan information som kan vara till men för en person.

Bildgestaltning

Bildgestaltning är en på många waldorfskolor använd metod att komma vidare. De som är del i en konflikt- eller förtroendekris försöker tillsammans bygga en gemensam bild av deltagarnas olika bilder och versioner av vad som hänt. Detta äger rum i en öppen, lyssnande atmosfär där man ej avbryter eller kommenterar den som berättar. Om detta lyckas har det en läkande verkan i gruppen, och i bildgestaltningsprocessen kan ett sargat förtroende återuppbyggas. Med en gemensam bild av vad som hänt som grund, kan man komma fram till gemensamma slutsatser och bli överens om vilka åtgärder som skall vidtas närmast.

Bygga förtroende på sikt

Samtalen i SFWF har kretsat från det som har med enskilda händelser att göra till sådant som mer indirekt och på sikt medverkar till att förtroendekriser och konflikter förebyggs eller kan hanteras på ett konstruktivt sätt.

Olika skolor har olika typer av problem och också olika förutsättningar att lösa dem. Handlingsstrategierna kommer därför också att se olika ut på olika skolor.

Det har kommit fram olika tankar om på vilket sätt skolans storlek inverkar. Skolor kan inte bli för stora, men kan växa för snabbt. När skolorna har över hundra elever kan det bli svårare att känna igen varandra.

Information och kunskap - konflikthantering

Information och kunskap om hur problemsituationer kan utvecklas till konflikter bygger upp en beredskap att kunna hantera problem. Seminariedagen i Kungälv den 15 mars 1997 gav oss mycket värdefull kunskap. Christer Owe i Göteborg har gjort ett kort referat från seminariedagen för Rudolf Steinerskolans skoltidning. Leif Nilssons och Hans Brodals bok "Konflikter – vad vill de lära oss?" ger mycket värdefull kunskap för konstruktiv konflikthantering.

Om man känner igen sig i de lagbundenheter och mönster som karakteriserar problem- och konfliktsituationer, kan det gå att bryta automatiken och vända situationen bort från upptrappning. Då kan det bli möjligt att vända situationen till något positivt genom egen inre ansträngning. Det går inte automatiskt, man måste anstränga sig. Men kunskap är en första förutsättning.

Information och kunskap – en övningsväg

Gemensamt kunskapande lärare och föräldrar tillsammans är viktigt för att bygga upp förståelse och tillit till varandra. Möten mellan lärare och föräldrar överbryggas den gråzon mellan undervisningen, som självklart är lärarnas område, och hemmet, som lika självklart är föräldrarnas. Barnet är en gemensam angelägenhet för både hem och skola.

Kärnpunkten är att sätta barnet i fokus. Dialogen mellan lärare och föräldrar kan hjälpa till att utveckla synen på barnet. Det är en sorg för ett barn att inte bli sedd. De pedagogiska frågor som rör barnets utveckling har lärare och föräldrar gemensamt. Att vara förälder är i sig en föräldrautbildning där den egna kunskapsutvecklingen löper parallellt med barnets utveckling. Utmaningen att fostra barnet är en del i vår egen övningsväg, vår egen

skolningsväg. Det är fruktbart att vi förmår se sociala svårigheter i det perspektivet. Att se utvecklingspotentialen hos varje individ istället för att kritisera andras fel är en hjälp. För att kunna detta behöver vi befria oss från våra fördomar och försöka se varje situation med nya ögon.

Samtal om visioner och förväntningar

Waldorfskolan i Orust har haft en gemensam studiedag mellan lärare och föräldrar med samtal om sina motiv och förväntningar och föräldrarna fick där tillfälle att formulera sina förväntningar på skolan. Studiedagen upplevdes som mycket positiv. Detta kan vara en idé värd att pröva även på andra skolor.

Studiedagar är ett annat forum än de traditionella föräldramötena, där polariteten lärare–föräldrar blir så tydlig, ända in i placering i klassrummet. Studiedagar och arbetsdagar ger oss däremot tillfälle att mötas och umgås tillsammans som personer, inte i första hand som föräldrar och lärare.

Föräldraroll och föräldraengagemang

Det är vanligt att både lärare och föräldrar upplever brist på engagemang bland föräldrarna. Traditionellt har föräldrar alltid varit aktiva i waldorfskolorna. Skolorna startas ofta av föräldrar men sedan finns en tendens att föräldraengagemanget minskar i takt med att kollegiet växer. Samtidigt hörs alltmer tal om vikten av föräldraengagemang och vuxenkontakter i allmänna skoldebatten. Det kanske finns ett behov av att tydliggöra föräldrarollen? På vilka olika sätt behövs kontakter mellan föräldrar och skola? När och hur är föräldrar välkomna i skolan?

De traditionella föräldramötena ger föräldrarna möjlighet att leva med i vad som händer i klassen under åren. Det är lättare att hemifrån stödja skolarbetet om man vet om vad som pågår i skolan. Föräldrarna behöver bära med en bit av skolan i sina hjärtan för att kunna ge barnet rätt stöd för skolgången. Det är därför värdefullt att föräldramötena är uppbyggande och utvecklande. All tid ska helst inte gå till praktiska frågor och olika problem. Men med god grund i uppbyggande aktiviteter kan säkert en del av problem i klassen bearbetas under föräldramöten.

Bristande kontakt skola-föräldrar

En god kontakt mellan skola/lärare och föräldrar ger en grundtrygghet för eleven. Det är bekymmersamt om föräldrar, lärare eller ett kollegium inte vill medverka till att upprätthålla en god kontakt.

Det kan exempelvis gälla föräldrar som inte vill medverka om deras barn får svårigheter, utan intar en överslätande attityd. Det kan ge felaktiga signaler till barnet att ett dåligt socialt beteendet är acceptabelt. Å andra sidan kan det vara svårt att komma till möten om man känner eller befärar kritik mot sin person. En god kontakt bygger på ömsesidig respekt och att skolan har kompetenta medarbetare för svårare frågor och elevärenden. Vi har också märkt att det många gånger handlar om vilket förhållningssätt lärarna har till det faktum att det är föräldrarnas förtroendefulla förhållande till skolan och medarbetarna där som gör att de väljer skolan för sina barns skolgång.

De första skolåren

Att bygga goda relationer mellan lärare, föräldrar och elever redan under de första åren ger en god stabil grund för att klara påfrestningar längre fram. Att finna många tillfällen till gemensamma aktiviteter ger barnen en naturlig kontaktyta med flera vuxna. Förtroende byggs upp när vi lär känna varandra. Kontakten börjar redan vid inskrivningsproceduren med

information till föräldrarna om waldorfskolan och waldorfpedagogiken och vad det innebär att vara förälder i en waldorfskola.

Det har visat sig värdefullt att föräldrar är med och informerar om skolan för andra föräldrar. En möjlighet till förbättrade kontakter är också att föräldrar som har varit föräldrar i flera år och som känner till pedagogiken och skolan kan stå som fadderföräldrar till nya föräldrar.

Utvecklingssamtal

Utvecklingssamtalen fyller en viktig funktion i mötet mellan föräldrar, elever och lärare. Utvecklingssamtal är en naturlig del i det kvalitets- och utvärderingsarbete som alla svenska skolor skall bedriva.

Utvärdering

Kvalitetsuppföljning blir mer och mer ett naturligt inslag i verksamheter. Att sätta upp realistiska mål och utvärdera hur arbetet har gått ses som en förutsättning för att gå vidare i utvecklingen. Samtal kolleger emellan ger läraren möjlighet till nödvändigt stöd. Ingen är övermänniska. En miljö där man öppet kan prata om sin situation skapar goda förutsättningar för utveckling, till skillnad från utvärdering som enbart kommer uppifrån och hamnar i en pärm i lärarrummet som ingen läser. Ett äkta och meningsfullt kvalitetsarbete uppstår när medarbetarna definierar verksamhetens mål och vilken väg som man vill välja för att nå dem. Det är också viktigt att föräldrar och elever på något sätt får delta i utvärderingsarbetet, eleverna för att de upplever skolvardagen och undervisningen, föräldrarna därför att de får se konsekvenserna av vad som hänt i skolan hemma.

Tonåringar - ett sommarmöte i Järna

Just tonårstiden från ungefär femte, sjätte klass visar sig vara en period där det uppstår en rad svårigheter i skolan, vilket naturligtvis också frestar på relationerna mellan skola och hem. SFWF arrangerade därför ett sommarseminarium i Järna juni 1997 för att belysa frågan.

På sommarseminariet berättade Elisabeth Walldén hur waldorfpedagogiken i sig är stödjande för barnets utveckling. Kursplanen är utformad så att de olika ämnena samverkar med barnets utveckling genom de olika årskurserna. Waldorfpedagogiken vill ge näring till hela människan, hennes tanke såväl som känsla och vilja. Waldorfpedagogiken sätter människan i centrum, ser till hela hennes väsen med kropp, själ och andliga kärna. Det ger en grund för identitetsutvecklingen i tonåren. Många barn känner sig utanför i en skola enbart inriktad på att ta in information och kunskap. I waldorfskolan har alla färdigheter förhoppningsvis lika värde; konst och hantverk lika väl som läsåmnen. Waldorfpedagogiken bekräftar elevens olika begåvningar och färdigheter.

Gunnel Karlén talade på samma seminarium om identitetsutvecklingen som det centrala i tonåren.

Lars Åsbrink beskrev under en heldag på ett djupt engagerande sätt vad som händer med ungdomar som på något sätt hamnar utanför. Barn som inte kan räkna, skriva och läsa hamnar ovillkorligen utanför. De kan kompensera sina bristande kunskaper genom att se mycket på film och video. De tar emot mängder av information men får inte hjälp att omvandla den till kunskap. Kunskap är att få en röd tråd, att göra informationen fattbar. Utanförkänsla och brist på bekräftelse gör att ungdomarna skrattar åt fel saker, oftast negativa saker, som när någon gör fel, eller så saboterar de. När ungdomar skrattar åt fel saker är det en viktig signal att något inte står rätt till. Ännu allvarligare måste man se det när de inte skrattar alls. Känslolivet har blivit blockerat. Barn som råkat ut för tragedier tappar lätt orken att lära sig skriva och räkna. Det behövs mycket stöd och lång tid för att kunna komma tillbaka. Barnen som hamnar utanför kommer inte att utveckla en sund personlighetsuppfattning, inte känna sig värdiga och

ha integritet, att vara någon. Ingen föds till värdighet. På samma sätt utvecklas inte karaktärs- och identitetsuppfattningen utan hjälp. Att kunna möta andra människor rättfram och rakryggat, att inte behöva dölja något.

En skola som hjälper och stöder elevens identitetsutveckling, ser till att eleven blir bejakad och bekräftad utifrån sina individuella förutsättningar, är en bra skola. Där ger de vuxna eleverna tillräckligt med frihet och utrymme att växa i, för då löper de mindre risk att hamna i ohanterliga problemsituationer. Men samtidigt som den vuxne ger frihet behöver den vuxne också finnas till hands och vara tydlig. Den vuxne behöver ge ledning och skapa en känsla av trygghet, trots att tonåringen själv signalerar avståndstagande. Identitetsutveckling har alltid en dimension av kris. Det är viktigt att de vuxna har kunskap och insikter om denna process. Det är mycket nyttigt att påminna oss att vi en gång själva varit tonåringar, hur kom vi igenom vår kris?

Tonåringarna och undervisningen

I samtalen på SFWF mötena har det kommit fram skiftande tankar och idéer om tonårsproblematiken. En pubertet som kommer tidigare i åldrarna kan motivera att facklärare kommer in tidigare. Naturvetenskap balanserar tonåringens känslosvall.

Att kunna undervisa insiktsfullt från klass 1 till klass 8 kan vara en alltför omfattande uppgift för en enda lärare. Kanske ska läraren släppa barnen tidigare? Eller vara en del av ett lärarlag och på så sätt få stöd och inte stå så ensam som många föräldrar upplever idag?

Men man menade också att det har ett stort värde att lärare och elever lär känna varandra så väl under så många år, och att detta kan vara en hjälp igenom tonårsperioden. Höjdpunkten tyckte vi alla nås i åttonde klassens spel, som utgör ett viktigt personlighetsstärkande övande för eleverna. Här är det värdefullt att klassläraren känner eleverna. En lösning kan vara att ämneslärare kommer in tidigare för att avlasta klassläraren som då kan få mer tid att finnas tillhands för den sociala delen.

Läraren behöver stöd från hemmen, särskilt i klass 6-7. Föräldrarna har också då blivit mindre närvarande i skolan, de hämtar och lämnar inte längre i den åldern, lever inte lika starkt med i klassens och lärarnas liv i skolan genom att de ser det varje dag.

Och slutligen, får lärare handledning och konkret hjälp att hantera tonårsbarnen? Eller väntar skolan för länge, när det är för sent? Vi hade upplevt att så var fallet i alltför många fall just i klasserna 5-6-7.

Mobbning och kränkande behandling

I mobbningsituationer kommer kontakten mellan hem och skola i fokus. En samstämmig hållning skapar en fast och trygg ram om vad som gäller.

I en regeringsproposition (Prop 1992:93:220 s86) står det att varje skola ska ha ett handlingsprogram för att effektivt motverka mobbning. I läroplanen står det att rektor är ansvarig för handlingsprogrammet. Det är ännu inte infört i skollagen. Många waldorfskolor har formulerat handlingsplaner mot mobbning. Mobbningsfrågor är en del i ett mer allmänt handlingsprogram om sociala svårigheter.

Kunskap om mekanismerna bakom mobbning, bristande respekt och behov av att vinna självförtroende på andras bekostnad och hur dessa mekanismer kan yttra sig, kan hållas aktuella genom studiedagar där också föräldrar skulle kunna delta.

Under våra samtal har nämnts att det kan vara svårt för läraren att hålla en vuxen distans till eleverna och inte spela med på deras planhalva för att kunna hålla ställningen i klassen. Det är särskilt plågsamt för den som blir mobbad om läraren genom aktiv underlåtenhet eller andra tecken blir en del av mobbningen. Vuxna skall inte medverka till att göra den utsatte till offer. Det kan finnas en tendens att lägga problemet hos barnet, men det är den vuxne som har ansvaret, i synnerhet för de yngre barnen. Återkommande fortbildning kan uppmärksamma

läraren på sitt sätt att hantera mobbning. Den drabbades del i att bli mobbad behöver tas om hand med stöd. Att inte förneka signaler om att mobbning förekommer förrän en uppföljning och undersökning gjorts, bör vara en självklarhet. Erfarenheter och studier, exempelvis Gunilla Björks bok *Mobbning ett spel om makt*, visar att det inte alltid är så. Mycket pekar på att mobbning eller annan kränkande behandling är den främsta orsaken till barn mår dåligt i skolan.

Brister i det sociala klimatet, såsom anonymitet och bristande inflytande, ökar risken för kränkande handlingar. Det verkar som om mobbning är mer vanligt förekommande i miljöer som präglas av hierarkiska maktstrukturer där varken elever eller personal upplever att de kan påverka sin situation och sina villkor. Ett gott socialt klimat med goda sociala relationer, där graden av inflytande och delaktighet är hög, påverkar också förekomsten av kränkningar. Genom att stärka och främja förutsättningarna för goda sociala relationer motverkas också kränkande behandling.

Ett aktivt förebyggande arbete mot mobbning kan komma in på olika sätt i olika årskurser, framförallt genom regelbundna samtal i klasserna, eleverna kan själva vara med och utforma regler och normer för umgänget i klassen. Eleverna vet själva vad som pågår och att lyfta fram deras egna känslor, funderingar och kunskaper har en positiv inverkan på klassens egen hållning.

Det har konstaterats att det endast är en mobbningsprogram som bevisligen har effekt och det är Dan Olweus program. Alla andra vanligt förekommande metoder är ej utvärderade vad gäller långsiktiga effekter.

Läraren som förebild verkar redan i tidiga år. En lärare med stort hjärta för alla elever får elever med förståelse och tolerans för sina klasskamraters olikheter.

Föräldrarna har en nyckelroll skriver barnombudsmannen i rapporten ”Blunda inte för mobbningen”. Föräldrarna har det primära ansvaret för sina barn och kan göra stora insatser för att förebygga mobbning och genom att engagera sig aktivt när det förekommer mobbning. De har ett avgörande ansvar för de normer och värderingar som präglar barnet när det kommer till skolan. Föräldrarna behöver kunskap om mobbning. Fortbildningsinsatser kan med fördel göras samtidigt med både föräldrar och lärare. Samverkan mellan föräldrar och skola är mycket viktigt. Hur samverkan ska gå till kan beskrivas i skolans handlingsplan.

Barnombudsmannen skriver att nollvision måste vara målet. Det är samhällets obetingade skyldighet att skapa en trygg, utvecklande och värdig miljö för ungdomarna. Waldorfpedagogikens grundsyn att värna och utveckla det innersta i varje individ understryker en sådan hållning. Genom skolplikten är eleverna tvingade att infinna sig i skolan oberoende av hur de själva uppfattar miljön. Det ställer följaktligen särskilt höga krav på skolans ambition att forma ett gott arbetsklimat.

Barnombudsmannen har föreslagit att kommunerna ges särskilt stöd under en treårs period för att stimulera till ökade fortbildningsinsatser om mobbning och hur man kan arbeta förebyggande mot mobbning. Goda kontakter mellan Waldorfskolorna och den kommunala skolan ger möjlighet att kunna ta del av och samordna verksamheten med insatser som görs där och som kan vara värdefulla även för waldorfskolan.

Föräldrakompetens

I föräldrakretsen finns en stor bredd av kompetens och yrkeskunnande. Många föräldrar har kompetens och erfarenhet av bland annat ledningsfunktioner. Dessa föräldrar har vana av att strukturera, prioritera, fatta beslut. Denna kompetens från yrkeslivet kan vara en god hjälp för skolan. I de flesta skolor ingår föräldrar i skolornas styrelser.

Skolornas organisation har betydelse för hur det sociala livet i skolan fungerar. Det är viktigt med organisationsformer som tål förändring, men också som respekteras av alla medarbetare.

Barn med särskilda behov

Waldorfskolan vill vara en skola för alla barn. Waldorfskolorna får också många förfrågningar att ta in barn med särskilda behov. En synpunkt som var grundad på många föräldrars erfarenhet är, att det är viktigt att om skolan tar in barn med behov av extra stöd så måste resurserna räcka till, både läraren, eleven och föräldrarna måste tas om hand och få den hjälp som de behöver. Många föräldrar uttryckte en oro över att bristande stöd kan gå ut över den övriga klassen och köra klassläraren i botten. Det måste finnas resurser till de extra behov elever har, annars far alla illa.

Läroutbildning och fortbildning

Waldorfskolans höga ideal kan innebära att det också ställs höga krav på lärarna. Samtidigt är lärarjobbet till stor del ett ensamarbete, där yttre och inre krav och förväntningar kan kännas övermäktiga. Skolornas organisation är uppbyggd runt ett kollegium utan rektor, där lärarna medverkar i mandatgrupper och förväntas driva en komplicerad organisation samtidigt som undervisningen ska skötas av samma personer. I kommunala skolor är det rektors roll att stödja och stärka medarbetarna, på en waldorfskola är denna funktion mycket otydlig och kan saknas helt. Vi föräldrar menar att det är en självklar rättighet att på sin arbetsplats få möjlighet till fortbildning och handledning. Pedagogisk handledning skulle vara ett naturligt inslag i lärararbetet. Fortbildning bör vara en självklarhet på samma sätt som i andra yrken och bör också vara budgeterad varje läsår. Pubertetsproblemen behöver få stort utrymme och uppmärksamhet i läroutbildningen och i fortbildning. En öppen kontakt mellan lärare och föräldrar gör det möjligt för att föräldrar kan stötta läraren på olika sätt.

De förbättrade ekonomiska villkoren för skolorna gör det möjligt att anställa lärare med god kompetens. Läroutbildningen bör förbereda lärarna på de krav som arbetet som lärare ställer. Särskilt viktig är förmågan till social samverkan. Som tidigare nämnts ska läroutbildningen ge grundläggande kunskaper om mobbning och dess orsaker. Att redan i läroutbildningen ta upp frågor som rör gruppsykologi, konflikthantering och föräldrakontakter, som exempelvis utformningen av föräldramöten, ger läraren god beredskap att hantera kontakterna med föräldrarna. SFWF har under flera år erbjudit sin hjälp till lärarseminarierna att berätta om föräldraperspektiv på skolan..

Föräldrarna har även genom en skrivelse från SFWF till riksdagens utbildningsutskott påtalat vikten av att waldorfläroarhögskolorna får tillräckliga resurser.

Litteratur och länkar

Barnombudsmannen. *Blunda inte för mobbningen*. Barnombudsmannens rapport och förslag mot mobbning. 1997.

Kristin Bahri. *Mats överraskade sina mobbare med dragen kniv*. Referat av en licentiat avhandling av Gunilla Björk. Mobbning –ett spel om makt

Tormod Bjørnstad. *Den tillitsfulle dialogen*. Gjestebok.

Michaela Glöckler. *En gemensam skolningsväg för lärare och föräldrar*. SFWF

Michaela Glöckler. *Makt i mellanmänskliga relationer*.

Herman Koepke, *Det tolfte året*.

Gunilla Molloy, *Näbbgäddor och bråkstakar*. 1990 HLS förlag

Gunilla Molloy, *Vem pratar i klassen?* 1990. Videofilm med elever i åk 9.

Pär Lidberg, *SFWF håller sommarmöte*. Västerås Waldorfskolas skoltidning, Krumeluren.

Pär Lidberg. *Föräldrarbete i en Waldorfskola*. Västerås Waldorfskolas skoltidning, Krumeluren.

Leif Nilsson, Hans Brodal. *Konflikter, vad vill de lära oss*. SEA.
 Olweus, Dan. 1999. *Mobbning bland barn och ungdomar*. Rädda barnen
 Christer Owe. *SFWF's temadag om broderskap*. Referat från temadag i Kungälv, 15 mars 1997
 Julian Sleight. *Tretton till nitton år*.
 Skolverket *Föräldrar i skolan-är det nåt att ha?* PDF-fil: <http://www.skolverket.se/pdf/foraldrar.pdf>
 Rudolf Steiner. *Samarbetet mellan läraren och föräldrahemmet i waldorfpedagogikens anda*.
 Anna Torbiörnsson, *Tid med tonåringar, att vara förälder i dag*. LT, 1996
 Felicitas Vogt: *Missbruk - en mening till oss*. SFWF
 Lars Åsbring: *Vadå rädd?- om hur rädsla påverkar vårt beteende*. 1994. Rädda Barnen.

Från Skolverkets hemsida www.skolverket.se om mobbning och kränkande behandling:

Webbplatsen - www.tillsammans.gov.se - är basen i projektet Tillsammans. Den ska fungera som verktygslåda, diskussionsforum, inspirationskälla och informationskanal. På webbplatsen kan man läsa om **hur andra skolor arbetar mobbningsförebyggande**, här kan man få förslag på föreläsare och teatergrupper som kan komma till skolan, man kan hämta förslag på övningar och man kan få lästips. Man kan läsa artiklar och få direktlänkar till tidigare artiklar i svensk press. Här finns också styrdokument och hjälp att utarbeta ett handlingsprogram. En särskild del på webbplatsen riktar sig till föräldrar som direkt kan hämta **råd och tips**, och som har ett eget diskussionsforum.

Material

I Skolverket temabild om värdegrunden, *Med demokrati som uppdrag*, beskrivs arbetet med värdegrunden rent generell och mot kränkande behandling specifikt. Rapporten analyserar också faktorer som är viktiga för ett framgångsrikt arbete.

Ett material, *"Det är min uppgift att knyta ihop det här..."*, riktat främst till rektorer om kvalitetsgranskningarna som Skolverket gjorde 1999, beräknas vara klart någon gång under oktober månad. Materialet fokuserar bl.a. på arbetet mot mobbning och analyserar vilka faktorer som verkar vara viktiga i arbetet med mobbning, som var ett av de granskade områdena, såväl som i arbetet med värdegrund och hälsa generellt.

Under hösten 2002 planeras ett material om kränkande behandling, som följd av det kartläggningsuppdrag som givits Göteborgs universitet. Materialet kommer att fokusera på viktiga faktorer, inte minst på skolnivå, i arbetet mot kränkande behandling specifikt.

Broschyren *Kränk mig inte* från 1996 berättar om hur olika skolor arbetar för att förebygga och åtgärda mobbning samt vad som kommit fram i forskningen.